

KATARSIS

K.Yuldashev

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institutining Farg'ona mintaqaviy filiali

Annotatsiya: Ushbu maqolada dramaturgiyaning asoslari va uning to'g'risidagi Aristotelning "Poetika" asari drama janrlarini, syujetni va personajlarning rivojlanishini yoritilgan. Shuningdek tragediyaning asosiy komponentlari, va katarsis: tragediyaning asosiy maqsadi - tomoshabinlarda hissiy reaksiya uyg'otish, ularni qayg'u va xursandchilik hislari bilan to'ldirish kabilar haqida ma'lumotlar berilgan. Katarsis va tomoshabinning emotsional intellekti o'rtasidagi bog'lanish, spektakl va kino tomoshasidagi emotsional tajriba va ta'sirni shakllantirishni yoritishga xarakat qilingan.

Kalit so'zlar: dramaturgiya, teatr, syujet, asar, janr, kino, rejissyor, katarsis, personaj, mavzu

CATARSIS

K.Yuldashev

Fergana regional branch of Uzbekistan State Institute of Arts and Culture

Abstract: This article covers the basics of dramaturgy and Aristotle's "Poetics" about it, the genres of drama, plot and character development. It also provides information about the main components of tragedy, and catharsis: the main purpose of tragedy is to evoke an emotional response in the audience, filling them with feelings of sadness and joy. An attempt is made to shed light on the connection between catharsis and the emotional intelligence of the viewer, the formation of emotional experience and impact in the performance and cinema.

Keywords: dramaturgy, theater, plot, work, genre, cinema, director, catharsis, character, theme

Dramaturgiya - teatr san'atining muhim bir qismi bo'lib, u odamlarning hayotini, munosabatlarini va xislatlarini tasvirlashning ulug' vositasidir. Dramaturgiyaning asoslari to'g'risidagi bilish, ijodkorlarning ijod mahsulotini yaratishlari uchun muhim ahamiyatga ega.

Dramaturgiyaning asoslari qadimgi Gresiyada paydo bo'lgan. Aristotelning "Poetika" asari drama janrlarini, syujetni va personajlarning rivojlanishini tushunishga yordam berdi. Undan keyingi asrlarda, dramaturgiya rivojlanib, yangi janrlar, uslublar va formalar paydo bo'ldi.

Syujet - dramaturgiyaning asosiy elementlaridan biri. U dramada sodir bo'lgan voqealarning to'planishi va ularning logik rivojlanishini anglatadi. Syujet ta'sirchan bo'lishi uchun:

- a) Kirish: Asosiy personajlar va muhitni kiritadi.
- v) Rivojlanish: Voqealarning muammo va konfliktlarga olib kelishi.
- d) Kulminatsiya: Eng yuqori nuqta, konfliktning yechim topilishi.
- s) Xulosa: Voqealarning yechimi va personajlarning rivojlanishi.

Personajlar - dramaturgiyaning boshqa muhim elementlaridir. Ular syujetni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydilar. Personajlarning xususiyatlari, ularning ichki dunyosini va munosabatlarini aniqlash dramaturgiyaning samaradorligini belgilaydi.

Dramaturgiyadagi mavzular - ijodkorning ijodidagi asosiy masalalar va xislatlar. Mavzu olib borilgan konfliktlar, inson tabiati, muhabbat, adolat, va qiyinchiliklar kabi mavzularni o'z ichiga oladi.

Dramaturgiyadagi shakl va uslub olib borilayotgan mavzular, personajlar va joylashuvlarga mos kelishi kerak. Uslub, ijodkorning shaxsiyligi va ustida ishlayotgan janrga mos ravishda rivojlanishi muhim.

Dramaturgiya asoslari ijodkorlarga o'z asarlarini yaratishda yo'l ko'rsatadi. Syujet, personajlar, mavzular va uslub - barchasi dramaturgiyaning muvaffaqiyati uchun muhimdir. Bularni to'g'ri birlashtirish, teatrdagi ijodiy ishlar uchun yangi imkoniyatlarni ochadi.

Aristotelning "Poetika" asari dramaturgik ijodning asosiy prinsiplari, janrlari va shakli haqida to'xtalib o'tadi.

1. Asarning Qismlari

"Poetika" ikki asosiy qismdan iborat:

Poeziya: Bu bo'limda Aristotel poeziyaning tabiati, janrlari (epos, drama, komediya) va ularning xos xususiyatlarini muhokama qiladi.

Drama: Drama janri, xususan tragediya va komediya haqida batafsil ma'lumot beradi.

2. Tragediya va Komediya

Aristotel tragediyani "juda ko'p xursandchilikni beruvchi, ammo xuzursizlik, qayg'u va qiyinchiliklarni taqdim etuvchi" janr sifatida ta'riflaydi. Tragediyaning asosiy komponentlari:

Xususiyatlar: Personajlarning ichki dunyosini, xarakteri va ularning konfliktlarini aniqlash.

Syujet: Tragediyadagi syujet muammo, konflikt va kuliminatsiyadan iborat bo'lishi kerak.

Katarsis: Tragediyaning asosiy maqsadi - tomoshabinlarda hissiy reaksiya o'ygatish, ularni qayg'u va xursandchilik hislari bilan to'ldirish.

Komediya, Aristotelga ko'ra, hayotni shodlik bilan tasvirlaydi va insonlarning qo'shilishi, xato va keraksizliklarini yumor bilan ko'rsatadi. Komediyaning o'ziga xos xususiyatlari:

a) Satirik elementlar: Xato va kamchiliklarni yumor bilan ifodalash.

v) Masxara: Personajlarning xulq-atvorini masxara qilish.

Aristotelning fikricha, syujet dramadagi eng muhim elementdir. U syujeti to'g'ri va logik rivojlanishi kerak, shuningdek:

1. Kirish: Asosiy personajlar va muhitni kiritadi.

2. Rivojlanish: Konfliktlar va muammolarni olib keladi.

3. Kulminatsiya: Eng yuqori nuqta, konfliktning yechim topilishi.

4. Xulosa: Voqealarning yechimi va personajlarning rivojlanishi.

Aristotel dramada til va uslubning ahamiyatini ta'kidlaydi. Uslub syujet va personajlarning xarakteriga mos kelishi kerak. Til, xususan, obrazlar va metaforalar bilan boyitilishi kerak.

"Poetika" asari o'z davridagi va keyingi asrlardagi dramaturgiya va adabiyot nazariylariga katta ta'sir ko'rsatdi. Undan keyingi asarlarda, xususan Renessans va klassik dramaturgiyada Aristotelning prinsiplari asosiy manba bo'lib xizmat qildi.

Aristotelning "Poetika" asari drama va poeziyani tushunishdagi asosiy manba hisoblanadi. Undagi nazariy konsepsiyalar, janrlar va shakllar ijodkorlarga o'z asarlarini yaratishda yo'l ko'rsatadi va teatr san'atining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Katarsis (grekcha: κάθαρσις) - Aristotelning "Poetika" asarida muhokama qilingan muhim konsepsiya bo'lib, u dramadagi emotsional reaksiyalar va ta'sirlar bilan bog'liq. Katarsis, asosan, tragediya janrida insonlarning hissiy holatlarini ijodiy va estetik to'ldirish maqsadida ishlatiladi.

Katarsisning asosiy mazmuni. Emotsional to'ldirish: katarsis, tragediyani tomosha qilgan odamlarda qayg'u, xursandchilik, qo'rquv va umid kabi hissiy reaksiyalarni uyg'otish jarayoni. Bu hislar tomoshabinlarda ichki to'ldirish hissini yaratadi. Katarsis, insonning ichki dunyosini tozalashi va hissiy holatini yaxshilashini ta'minlaydi. Tragediyani tomosha qilgan odamlar o'z xislatlari va muammolarini qayta ko'rib chiqish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Tragediyadagi sodir bo'lgan qayg'uli va murakkab voqealar, tomoshabinlarda katarsis hissini uyg'otish uchun muhimdir. Ushbu voqealar insonlar hayotidagi voqelikni ifodalaydi.

Katarsis insonlardagi ichki tengsizliklarni va hissiy keraklarni qamrab oladi. Bu, ushbu hissiy holatlarni to'g'ri ravishda ifodalash va realizatsiya qilish imkoniyatini beradi.

Katarsis estetik tajriba orqali odamlarning mo'tabarlik va go'zalligini his qilishlarini ta'minlaydi.

Katarsis, insonlarga o'zlarining moral qarorlarini qayta ko'rib chiqish va inson tabiati haqida falsafiy fikr yuritish imkonini beradi.

Katarsis, dramaturgiyaning asosiy maqsadlaridan biri sifatida, tragediya janrida muhim ahamiyatga ega. U syujetning rivojlanishi, personajlarning konfliktlari va ularning yechimi orqali amalga oshiriladi. Katarsis, tragediyaning kulminatsiyasida, tomoshabinlardagi emotsiyalarini qo'zg'atadi va ularni o'z hayotidagi voqealar bilan bog'laydi.

Katarsis tushunchasi, dramaturgiya va teatr san'atidagi muhim elementlardan biri bo'lib, u insonlarning emotsional dunyosini, psixologik holatini va estetik qoniqishini ta'minlaydi. Aristotelning bu konsepsiyasi, teatrning ijodiy jarayonida va tomoshabinlar bilan o'zaro munosabatdagi ahamiyatini aniqlaydi.

Katarsis tushunchasidan foydalanish, tomoshabinlardagi emotsiyalar va psixologik reaksiyalarni yaratish uchun turli usullar orqali amalga oshiriladi. Zamonaviy kino va teatrda katarsis, personajlar va syujet orqali tomoshabinlarning emotsiyalarini chuqur uyg'otishga intilgan. Tragediya janridan ilhomlangan asarlarda, insonlarning shaxsiy muammolari, yo'qotishlari va qayg'ulari orqali katarsis hissini yaratishga intilish qo'llaniladi.

Personajlarning ichki kurashlari va rivojlanishi, tomoshabinlarda o'z hayotlari bilan bog'liq hissiy munosabatlarni uyg'otish imkonini beradi.

Kino va teatrda katarsisni yaratishda vizual va musiqiy elementlar muhim ahamiyatga ega: Emotsional manzaralarni to'ldirish uchun fon musiqasi va aniq ovozlari katarsis hissini kuchaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Musiqiy elementlar, syujetning emotsional yuklamasini oshiradi.

Kinoda vizual effektlar, maxsus effektlar va kamera harakatlari katarsisni yaratishda muhim rol o'ynaydi. Ular tomoshabinlarda muayyan xislatlarni uyg'otish uchun ishlatiladi.

Zamonaviy teatrda interaktiv elementlar katarsisni yaratish uchun yangi imkoniyatlar taqdim etadi: Interaktiv teatrda, tomoshabinlarning ishtirok etishi, ularning hissiy reaksiyalarini mustaqil ravishda to'ldirishiga olib keladi. Bu, katarsisni kuchaytirishi va ularni hodisalarning bir qismiga aylantirishi mumkin.

Katarsis zamonaviy asarlarda ijtimoiy-madaniy mavzular bilan bog'liq. Ushbu mavzular odamlar o'rtasidagi munosabatlar, ijtimoiy adolat, muhabbat, va inson huquqlari kabi masalalarni qamrab oladi. Bu, katarsis hissini kuchaytirishi va tomoshabinlardagi emotsional aloqaga olib kelishi mumkin.

Rejissyor katarsisga erishish uchun syujetni to'g'ri tuzishda muhim rol o'ynaydi. U konfliktlarni bosqichma-bosqich rivojlantirishi, syujetdagi konfliktlarni aniqlashi va ularni logik rivojlantirishi, katarsisga olib keladi. Rejissyor, muammolarni va ularning yechimini taalluqli ravishda qurish orqali tomoshabinlarning emotsiyalarini bosishda yordam beradi.

Kulminatsiya nuqtasi, katarsis uchun muhimdir. Rejissyor, bu nuqtani aniqlash va to'g'ri joylashtirish bilan katarsisni kuchaytirishga intilgan.

Personajlarning ichki dunyosini va rivojlanishini rejissyor samarali tarzda ifodalashi kerak, xususiyatlarni tadqiq etishi, rejissyor, personajlarning emotsional tajribalarini va konfliktlarini aniqlashi muhim. Ularning xarakteri va motivlarini to'g'ri ifodalashi, katarsis hissini kuchaytirish uchun kerak. Rejissyor, personajlarning o'zaro munosabatlarini va ularning dinamikasiga asoslangan usullarni qo'llash orqali katarsisni yaratadi. Sahnadagi muhit, ranglar va matnlar katarsisga erishishda ko'maklashadi. Rejissyor, estetik parametrlarni to'g'ri tanlash orqali emotsional tajribani boyitadi.

Katarsisga erishishda tomoshabinning roli juda muhimdir. Uning emotsional va intellektual ishtiyoqi, reaksiyalari va shaxsiy tajribalari katarsis jarayonini to'ldirishda muhim ahamiyatga ega. Tomoshabinlar, asarni faol ravishda qabul qilish va o'z hissiy aloqalarini o'rnatish orqali, katarsis hissini kuchaytirishga yordam beradilar.

Spektakllarda katarsis, tomoshabinlarning emotsional tajribasini va ijodkorlarning asarga olib kelgan ta'sirini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Katarsis, tomoshabinlardagi hissiy reaksiyalarni uyg'otish, ularni voqealar bilan bog'lash va ichki tozalash jarayonida muhim ahamiyatga ega.

Spektakllarda katarsisning roli juda muhimdir. U, tomoshabinlarning emotsional tajribalarini to'ldirish, inson tabiati haqidagi tushunchalarini aniqlash, interaktivlikni ta'minlash, estetik ta'sirni kuchaytirish va psixologik relizni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Katarsis, spektaklning ijodiy samaradorligini belgilaydi va tomoshabinlarning tajribasini boyitadi.

Katarsis va tomoshabinning emotsional intellekti o'rtasidagi bog'lanish, spektakl va kino tomoshasidagi emotsional tajriba va ta'sirni shakllantiradi. Emotsional intellekt, tomoshabinlarga personajlarni tushunish, hissiy reaksiyalarni qabul qilish, ijodiy tajribalarni shakllantirish va psixologik relizga erishish imkonini beradi. Bu, katarsis jarayonini kuchaytirib, tomoshabinlarning emotsional dunyosini boyitishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Arastu. Poetika. Ahloqi kabir. - T.: Yangi asr avlodi, 2004.
2. Abdulla Qodiriyning "Baxtsiz kuyov" dramasi
3. Shuxrat Rizayev "Jadidlar dramasi"
4. Abdusamatov H. Drama nazariyasi. -T.: G'.G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 2000.
5. Tursunov T. Sahna va zamon. - T.: Yangi asr avlodi, 2007.
6. Ikromov H. Davr va teatr - T.: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2009.

7. Tursunov T. O'zbek teatr tarixi . - T.: Yangi asr avlodi, 2007
8. Bayandiev T. San'at masalalari - teatrshunos nigohida - T.: Fan va texnologiyalar markazining bosmaxonasi, 2009.
9. Tursunboev S. O'zbek teatri sarhadlarida - T.: Fan va texnologiyalar markazining bosmaxonasi, 2012.
10. Yuldashev Karim, Joraeva Mamlakat Alijanovna - PINDUS Journal of Culture, Literature, and ELT 02.04.2022 - Features of Dramaturgy
11. Yuldashev Karim, Joraeva Mamlakat Alijanovna - Oriental Art and Culture O'zbekiston. Volume 2 Issue 4. 12.2021 - Nurli umr
12. Yuldashev Karim, Joraeva Mamlakat Alijanovna - PINDUS Journal of Culture, Literature, and ELT 18.06.2022. Volume 2 No 6 ISSN 2792-1883 - Gulom Zafari Dramaturdiy (1889-1938)